

מראי מקומות, שיעור מאת הג"ר דוד קניג שליט"א

עירובין סא: בענין עירובי חצירות בעיר בת זמנינו

1. עירובין כא: , וז"ל, "אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואומר חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר."

ורש"י שם, וז"ל, "שלמה תיקן עירובי חצירות. וגזר שלא להוציא מרשות היחיד לרשות היחיד חבירו לעשות סייג והרחקה לאיסור תורה שלא יבוא להתיר מרשות הרבים לרשות היחיד והיינו דכתיב ואיזן וחקר תיקן משלים שעשה אזנים לתורה כאזני כלי שאוחזין אותו במ."

2. רמב"ם פרק א' מהלכות עירובין הלכה ה', וז"ל, "לפיכך תיקן שכל רשות היחיד שתחלק בדירין ויאחזו כל אחד ואחד בה רשות לעצמו וישאר ממנה מקום ברשות כולן ויד כולן שוה בו כגון חצר לבתים, שנחשוב אותו המקום שיד כולן שוה בו כאילו הוא רשות לרבים ונחשוב כל מקום ומקום שאחזו כל אחד מן השכנים וחלקו לעצמו שהוא בלבד רשות היחיד, ויהיה אסור להוציא מרשות שחלק לעצמו לרשות שיד כולם שוה בו כמו שאין מוציאין מרשות היחיד לרשות הרבים אלא ישתמש כל אחד ברשות שחלק לעצמו בלבד עד שיערבו כולן אף על פי שהכל רשות היחיד."

ושם הלכה ו', וז"ל, "ומה הוא העירוב הזה, הוא שיתערבו במאכל אחד שמניחין אותו מערב שבת, כלומר שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו ואין כל אחד ממנו חולק רשות מחבירו אלא כשם שיד כולנו שוה במקום זה שנשאר לכולנו כך יד כולנו שוה בכל מקום שיאחזו כל אחד לעצמו והרי אנו כולנו רשות אחד, ובמעשה הזה לא יבאו לטעות ולדמות שמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים."

3. תוספות יום טוב עירובין תחילת פרק ז', וז"ל, "למעלה מיי מערבין שנים - פי' הר"ב ודוקא בחצר כו' אבל בבית המקורה אפיי למעלה מיי וכו' הכי איתא בגמ'. ונראה מזה דשני בתים בלא חצר נמי אינן יכולין לטלטל מזה לזה בלא ערוב, וכן מוכח רפ"ט דלכ"ע אפיי לר"ש דמיקל בגגות חצרות וקרפיפות שא"צ לערב, משמע דדירין שתחת הגגות דהיינו הבתים שצריכין ערוב. וכן כתב שם הרמב"ם בפירושו לר' שמעון דמיקל מכולהו שאומר כי החלוק וההפרש במקום הדירה בלבד אבל חצרות והגגות וכו' אבל מה שהוא אסור להוציא דבר ממה שיש בבית אל הבית האחר כו' אלא אם עשו ערוב בין שני הבתים עכ"ל, הרי דלר' שמעון דמיקל מכולהו אפיי הכי ס"ל דבבתים צריכין לערב ולא התנה שיהא שם חצר.

וזה ממה שיקשה על דברי הרמב"ם שהעתיקתי בר"פ דלעיל דמוכח שלא תקנו שלמה וב"ד אלא כשיש דירין חלוקים אצל מקום שיד כולן שוות בו דהוה הדירין רשות היחיד והמקום שיד דכולן שוות בו כעין רשות הרבים דאיכא למיגזר דלמא יחליפו בין אלו הרשויות לרשות היחיד ורשות הרבים ממש כדאיתא התם, אבל שתי רשויות ששתייהן כל אחד רשות היחיד ממש אין נראה מדבריו שגזרו עליו שלמה וב"ד. ואולי שזה שכתב לעיל היינו גזירת שלמה ובית דינו והך דהכא מגזירת חכמים."

4. רשב"א בעבודת הקודש שער ג' אות ח', וז"ל, "הבתים אף על פי שתשמישן אחד, אסור לטלטל מביתו של זה לביתו של זה עד שיערבו. ולא עוד אלא אפילו מביתו לבית המשותפת בינו ובין חבירו ומביתו לחצר המשותפת לו עם חבירו אסור עד

שיערבו, וכן למבוי. ערבו בחצרות ונשתתפו במבוי מותרין, שחזר הכל כרשות אחת כמו שיתבאר בשער ערובי חצרות (שער ד)."

5. שו"ע או"ח סימן ש"ע סעיף ב', וז"ל, "בעל הבית שיש לו הרבה בתים בחצר והשאינן, או השכירן, לאחרים ויש לו בכל אחד מהם דברים שאינם ניטלים בשבת מחמת כבדן, או מחמת איסור, שהם דברים שאסור לטלטלם אפילו לצורך מקומן, אין הדברים בהם אוסרים עליו, לפי שנעשו כלם כאורחים אצלו ולפיכך גם הם מותרים להוציא מבתיהם לחצר אע"פ שלא נתנו עירוב. ואם אין הבתים שלו, לא קנויות ולא שכורות, אע"פ שיש לו בהם דברים שאסור לטלטלם, אוסרים זה על זה. הגה: ויש אומרים דכל זה כשאין דיורים בחצר אלא הם, אבל כשיש דיורים אחרים ומוליכים עירובין אצלו, צריכין כל אחד לערב (הר"ר יהונתן פרק כיצד משתתפין). אחד ששכר בית מן העכו"ם והשכיר אחד מן הבירה לחבירו, אם מתחלה לא שכרה אדעתא דהכי הוה ליה כאילו כל הבירה שלו והשכיר אחד מן הבתים לחבירו; אבל אם שכרה מתחלה אדעתא דהכי, הוה ליה שני בתים ולא מהני אע"פ שיש לאחד תפיסת יד בבית חבירו."

6. תשובת מהרש"ם חלק ה' סימן ל"ד, וז"ל, "ואמנם מ"ש דיש שם להבעה"ב תנורין של קאכליס מיטלטלים ממל"מ ועומדין בכל חדרין המושכרין ואין צורך בהם להאורחין כלל ואינם מושכרין להם כלל ורשות ביד בע"ב להוציאם משם וכיון שהם מוקצים וכבדים הוי כדן תפיסת יד המבואר בש"ס וש"ע שם סי' ש"ע ס"ב דאם יש לבע"ב תפיסת יד בחדרים המושכרין אין אוסרים עליו."

7. אגרות משה חלק א' סימן קמ"א, וז"ל,

בזה. וגם בכלל איך נימא בלא ראייה שזה לא יחשב תפ"י."

ועוד שם, וז"ל, "אך בכלל אין דבר זה נוגע לחדושי שאמרתי שגם דברים השכורים נחשב תפ"י למשכיר דאף אם צריך רשות הא יש למשכיר רשות שהשוכר מוכרח להחזיק חפץ השכור של המשכיר מדין שומר ככל שוכר והכא לא יכול השוכר לחזור בו משכירותו דהא משלם לו בעד זה יותר ובודאי מחוייב להחזיקו כל הזמן שהתנו ואף שודאי רשאי שלא להשתמש ולהחזירו אך שישלם לו השכירות מ"מ כ"ז שלא החזיר מחוייב לשומרו כל ימי השכירות ואין רשאי להשליכו לחוץ כי רשות הנפקד קנוי למפקיד אף ברשות שוכר למשכיר שג"כ הוא מד' שומרין. ואף אם דבדינא דמלכותא ומנהג העיר פטור בגנבה ואבדה והוא בסתם כשכר ע"ד כך נמי הוא כשוכר שהתנה להיות פטור מגו"א שמ"מ הוא שומר למשכיר לענין הרשות שמחוייב להחזיקו בביתו וזה פשוט.

והסחורה ומיני פרקמטיא שכתבו הראשונים כוונתם לזה שהיה מוקצה וברמב"ם וטור וש"ע הוזכר כלים ואף יתד של מחרישה שאמר רבב"ח בגמ' אפשר שהשאלו לו ואין כאן דיוק כלל. ולשון להצניעו שכתב הרע"ב וכן הוא ברש"י הוא פשוט שהשייכות לבעה"ב הוא זה שמצניע שם ושומר שם חפצו השכור כדבארתי שהשוכר משועבד ליתן לו מקום ואינו רשאי להשליכו לחוץ כשלא משתמש בו. ואיני יודע למה דייק יותר מרע"ב הא גם ברש"י איתא לשון זה ולא הוקשה לו עלי ופשוט שאינו כלום.

"הנה מה שרוצה כתר"ה לומר שצריך שיהיה לו רשות להניח בפנה מיוחדת איזה כלי שירצה היום זו ומחר אחרת ולכן במקום תנור הגעז שאין ביכלתו להניח במקומו כלי אחר לא נחשב תפיסת יד. הנה פשוט וברור שאף אם יש לו רשות להניח רק דבר אחד כגון יתד של מחרישה לבד נמי הוא תפיסת יד. דהא לרש"י לפשטות לשונו בעירובין דף פ"ו שכתב בניטל בשבת אינו תפ"י דאי בעי שקיל ושדי ליה לבראי איירי שאין למשכיר רשות כלל להניח שם רק שהניח שם בעצמו ויש רשות לשוכר להשליכם לחוץ נמי מותר אם לא יוכל להשליכם מצד הכובד או מצד מוקצה וכדמפרשי כן הב"ח והק"נ בכוונתו. ודאי הוא רק על מה שהניח. וא"כ אף להחולקים וסוברים דבעי שיהיה לו רשות (וכדמשמע כן גם בלשון רש"י במשנה עירובין דף פ"ה שכתב שיש לבעה"ב מקום בדירתו של זה שנותן שם כליו להצניע עי"ש שלשון זה משמע שיש לו רשות וצ"ע סתירת דברי רש"י אהדדי, ועיין בתו"ט שמפרש דכוונתו דעתה יש לו מקום שלא הקפיד והוא דוחק. ואולי סובר רש"י דתרוייהו לקולא שאם יש לו רשות להניח כליו לא איכפת לן אף אם יש שם כלים קלים ומותרין לטלטלם ואם יש שם כלי שהיא מוקצה או כלי כבד שקשה לטלטלו אף שהניח שלא ברשות נמי הוא תפיסת יד ודלא כהטור דאף ביש לו רשות מצריך שיהיה מוקצה או דבר כבד, לא נעשה פלוגתייהו רחוקה שיצריכו להניח שם כל מה שירצה. אלא ודאי שאף שאין לו רשות רק ליתד של מחרישה נמי הוא תפ"י לכ"ע אחרי שלא הוזכר שפליגי

ומשי"כ כתר"ה שתפ"י הוא דוקא שיש לו רשות לבא בעצמו בלא רשות השוכר, זה ודאי אינו כלום דאף אם יש לו רשות לשמור שם חפצו עד איזה זמן ולא יהיה רשות ליכנס כלל

אלא שיוציא לו חפצו הוא תפ"י ורשות גמור ולא ניתן זה להאמר כלל לכן דיני ברוך למעשה. ידידו, משה פיינשטיין."

8. מנחת יצחק חלק ד' סימן נ"ה אות ה', וז"ל,

להרמב"ם (פ"ג מכלים), גבי כלי עץ העשוי לנחת, דאף אם אינו כבד הרבה, אם עשאו בפירוש לנחת טהור, ואף דהראב"ד חולק, מ"מ בטו"א (חגיגה כ"ו) הוכיח כהרמב"ם מהש"ס (דמגילה כ"ו), ואף להתו"ט (פ"ח דעירובין), דבעינן דוקא שמשכיר משכיר לעצמו זכות זה שיניח שם חפצים, כיון שהמנהג כן הוי כהתנה עיי"ש.

והנה מה דהוצרך בסברתו לתנורין הנ"ל, ולא בפשוט, כל שאר כלי הבית הכבדין, כגון מטה שלחן, ותיבה שמניחין בתוכו חפציו וכיוצא בזה, שדרכם להיות בחדר של הנשכר, והמה של המשכיר, היא, משום דגם כלי הבית האלו מושכרין להשוכר, ולא נקרא עיי"ז תפיסת יד להבעה"ב, ועיי"כ דייק שם, בענין התנורין ואין צורך להאורחין כלל, ואינם מושכרין להם כלל כנ"ל."

"והנה ראיתי בתשו' מהרש"ם שם (בסי' ל"ד), שצדד בנדון דידי, מטעם תפיסת יד בבית, באשר שהי' להבעה"ב שם, תנורין של קאכליס (חרסינה) מתטלטלין ממקום למקום, ועומדים בכל החדרים מושכרים, ואין צורך בהם להאורחים כלל, ואינם מושכרין להם כלל, ורשות ביד בעה"ב להוציאם משם, וכיון שהם מוקצין וכבדין הוי כדין תפיסת יד המבואר בש"ס וש"ע שם, דאם יש לבעה"ב תפיסת יד בחדרין המושכרין, אין אוסרין עליו, ופלפל שם לומר, דברשע המחלל שבת, לייש דאין ניטלים בשבת, משום איסור שבת, וכמו שהביא לזה מדברי התוס' (ביצה י"ב ב"ק ל"ה וסנהדרין פ"ד), והבי"ש (א"ע סי' צ' סקט"ו), ומשו"ת זכרון כהונה, גבי איסורי הנאה. אבל באמת נראה להקל, עיי' כובדו לבד, שאינו עשוי לטלטל בכל פעם, וכמו שס"ל

9. חזון איש סימן כ"ח (מופיע באתר)

10. גמרא עירובין פה., וז"ל, "אלא מהא דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא אמר רב שני בתים ושלוש חורבות ביניהם זה משתמש בסמוך שלו על ידי זריקה וזה משתמש בסמוך שלו על ידי זריקה והאמצעי אסור."

ורש"י שם, וז"ל, "וג' חורבות ביניהן. מחיצות פרוצות זו לזו ואין בהן דירורין ואין להן בעלים אלא בני הבתים האלו ויש חלונות בבתים פתוחין לחורבה."

תוספות שם ד"ה שני בתים, וז"ל, "פירש בקונטרס שאין לחורבות בעלים אלא בני הבתים האלה משמע דסבר דאם יש להם בעלים דאוסרין אותן הבעלים על בני הבתים, אע"ג דאינם אוסרין את החצר ואת המבוי שפתוחין להם דקי"ל כרבי יהודה דבית התבן אינו אוסר ובפירקין נמי פסקינן כר"ש דאמר דירה בלא בעלים לא שמה דירה מכל מקום בתוכה מיהא אסור לטלטל, ובסוף הדר (לעיל דף עד). פירש כן בהדיא גבי דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחורבה פירש והרי רשות אחרת היא שיש לה בעלים ובמבוי לא נשתתפה שאינה אוסרת כדתניא לעיל אינה אוסרת אלא מקום דירה בלבד דהיינו מקום פיתא או מקום לינה."

11. שו"ע או"ח סימן שפ"ב סעיף י"א, וז"ל, "אבל מאשתו או משכירו ולקטו, שוכרים אע"פ שהוא מוחה. (ושכירו של שכירו ולקטו של בעל הבית, הוא כשכיר בעל הבית עצמו), (ריב"ש סי' תכ"ז)."

ושם סעיף י"ב, וז"ל, "אם אינו רוצה להשכיר, יתקרב לו א' מבני החצר עד שישאיל לו רשותו שיהא לו רשות להניח בו שום דבר, דהוה ליה כשכירו ולקטו, ומשכיר שלא מדעת העכו"ם. ויש אומרים שאינו צריך להשכיר, אלא נותן עירובו ודיו."

12. תשובות הרשב"א חלק א' סימן תרכ"ו, וז"ל,

לגבי הא משכירו ולקיטו עשאוהו כשלוחו. אבל בעלמא כלומר שהדירין יכולין להוציא השוכרין מן הבתים לאותו שכירות מועיל כלום. וגרסינן בירושלמי מהו לשכור רשות מן הפונדק פ"י מן בעל הפונדק שכרו כבר לדירין. רבי חנינא ור' יוחנן סלקין לחמתא דגררין. אמרי נמתין עד שיבאו זקני דרום לכאן. אתא רבי אפס דרומא ושאלין ליה ושרא. שמע רבי שמעון בן לקיש נמי מאחר שהגוי בא ומוציאנו לא עשינו כלום. פ"י הגוי שכבר קדם ושכר מן הפונדק. שמעון בר אבא ורבי יוחנן מעתה אין בתינו שלנו. פ"י שהפרסיים היו נכנסין בבתיים ודריס שם עמהם. רבי יוסי בר' סימון בשם רבי בייתוס אין ברשות שלנו לדור עמנו לצוות אין מוציאין אותנו ובפונדקי היו מוציאין אותנו. פ"י שלא היו אונסין הישראלים בעלי הבתים לצאת כלום."

"עוד השיב בדבר אחר מן הפרש שהוא אדון לכל בני העיר ונותנין לו חוק ידוע בכל שנה. ואמר דכל היכא דמצי הפרש לסלקן מצי לאוגורי. כל היכא דלא מצי לסלק לא מצי לאוגורי. דאמר התם רבי שמעון בן לקיש לתלמידי רבי חנינא איקלעו להווא פונדק דלא הוה שוכר והוה משכיר. אמרי מהו למיגר מיניה כל היכא דלא מצי מסלק לא תבעי לך דהא לא מצי מסלק ליה. כי תבעי היכא דמצי מסלק ליה מאי? כיון דמצי מסלק ליה אגמרינן מיניה או דילמא השתא מיהא לא סילק. אמר להו ר"ל נשכור וכשתלך אל רבותי שבדרום נשאל להם. אתו ושיילו לרב אפס. אמר להם יפה עשיתם ששכרתם. אלמא משכיר כל היכא דלא מצי מסלק ליה לשוכר לא מצי לאוגורי. וכ"ש הפרש שנותן הבתים למס לעולם שאינו יכול להשכיר. ומגרע גרע

13. שו"ע או"ח סימן שצ"א סעיף א', וז"ל, "וכשיש ב' חצרות של בתי ישראל בעיר צריכים לשכור מכל חצר וחצר של אינו יהודי, ואין מספיק במה שישכור משר העיר. הגה: ויש אומרים דדוקא לענין להוציא ולהכניס לרשות העכו"ם, אבל לטלטל במבוי יכול לשכור מן השר שהרי דרך המבוי הוא של השר ויכול לסלק כל העכו"ם משם (ריב"ש סי' תשי"י). במה דברים אמורים בשר שאין הבתי שלו וגם אין לו רשות להשתמש בבתי בני העיר כלל אפילו בשעת מלחמה, אבל במקום שכל צרכי העיר אינם נעשים אלא על פי השר או הממונה שלו, ודאי ששכירות מהשר ההוא או משכירו ולקיטו מהני, שהרי יש לו רשות להושיב אנשיו וכלי מלחמתו בבתי בני העיר בשעת מלחמה שלא מדעתם."